

Πέμπτη Ενότητα

Η Ελλάδα στον 20^ό αιώνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

Από τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 στον Μακεδονικό Αγώνα

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν την αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897.
2. Να γνωρίσουν τις βασικές παραμέτρους των δύο εθνικών θεμάτων που απασχολούσαν την ελληνική εξωτερική πολιτική στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (Κρητικό – Μακεδονικό ζήτημα).
3. Να αντιληφθούν την πολυπλοκότητα του Μακεδονικού ζητήματος και κυρίως πως Έλληνες και Βούλγαροι συγκροτούσαν ανταρτικά σώματα και μάχονταν μεταξύ τους, διεκδικώντας μία περιοχή που αποτελούσε επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
4. Να μάθουν τα ονόματα των πρωταγωνιστών του Μακεδονικού Αγώνα.
5. Να κατανοήσουν πως η επανάσταση των Νεοτούρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία σήμανε το τέλος της ένοπλης φάσης του Μακεδονικού Αγώνα.

Γεγονός κομβικής σημασίας για την ερμηνεία και κατανόηση του Μακεδονικού Αγώνα υπήρξε η δημιουργία της Βουλγαρικής Εξαρχίας. Το 1870 η Βουλ-

γαρική Εκκλησία αυτοβούλως και άνευ της σύμφωνης γνώμης του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποσχίστηκε από αυτό και ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη. Η αντικανονική αυτή πράξη έθεσε τη Βουλγαρική Εκκλησία σε κατάσταση σχίσματος, το οποίο καταδικάστηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, παρά τις προσπάθειες της ρωσικής διπλωματίας προς την αντίθετη κατεύθυνση. Η πράξη αυτή δεν υπαγορεύθηκε από κάποια εκκλησιαστική αναγκαιότητα, αλλά αποτέλεσε προϊόν του βουλγαρικού εθνικισμού, ο οποίος αναπτυσσόταν εκείνα τα χρόνια στη σκιά του πολύ ευρύτερου πανσλαβισμού.

Μετά την απόσχισή της από το Οικουμενικό Πατριαρχείο η Βουλγαρική Εξαρχία εργάστηκε για την προώθηση των βουλγαρικών εθνικών επιδιώξεων στη Μακεδονία, στέλνοντας στα μακεδονικά χωριά ιερείς με σκοπό τον θρησκευτικό προσπλυτισμό των κατοίκων τους. Σταδιακά όσα χωριά προτίμησαν να παραμείνουν πιστά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης ταυτίστηκαν με τον ελληνισμό, ενώ όσα προσχώρησαν στην Εξαρχία θεωρήθηκαν βουλγαρικά.

Για μια σειρά από λόγους το ελληνικό κράτος αντέδρασε στη βουλγαρική προπαγάνδα με ιδιαίτερη καθυστέρηση παρεμβαίνοντας ενεργά μόλις το 1904, μετά τον μαρτυρικό θάνατο στη Στάτιστα του ευπατρίδη Παύλου Μελά. Αξιωματικοί του ελληνικού στρατού οργάνωσαν μυστικά ένοπλες ανταρτικές ομάδες και κίνησαν για τη Μακεδονία. Μέσα σε λιγότερο από τέσσερα χρόνια οι Έλληνες αντάρτες σημείωσαν μεγάλες επιτυχίες, αναπερώνοντας το φρόνημα των Ελλήνων της περιοχής. Ωστόσο, ο Μακεδονικός Αγώνας διακόπηκε το 1908, όταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία επικράτησε το εθνικιστικό κίνημα των Νεοτούρκων. Οι ηγέτες του κινήματος ήταν κυρίως στρατιωτικοί (υπήρξαν και πολιτικοί) που είχαν σπουδάσει στην Ευρώπη, έβλεπαν με κριτικό μάτι την οθωμανική παράδοση (θρησκευτικό κράτος, πολυεθνικότητα) και ήθελαν ένα ομοιογενές εθνικά τουρκικό κράτος, το οποίο θα εκσυγχρονιζόταν διοικητικά και κοινωνικά έχοντας ως πρότυπο τα ευρωπαϊκά κράτη.

Το άλλο μεγάλο εθνικό ζήτημα που απασχολούσε τον ελληνισμό στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ήταν το Κρητικό Ζήτημα. Μετά την παραχώρηση αυτονομίας στην Κρήτη το 1898, πρώτος διοικητής του νησιού ορίστηκε από τον βασιλιά Γεώργιο ο γιος του, πρίγκιπας Γεώργιος. Στο συμβούλιο που συγκρότησε ο τελευταίος για να διοικήσει το νησί μετείχε και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ως υπεύθυνος του τομέα της δικαιοσύνης. Γρήγορα παρατηρήθηκε διχογνωμία ανάμεσα στον Βενιζέλο και τον πρίγκιπα για την τακτική που θα έπρεπε να ακολουθηθεί, αν δηλαδή έπρεπε να επιδιωχθεί πρώτα η ανεξαρτησία του νησιού και ακολούθως να κηρυχθεί η ένωση με την Ελλάδα ή αν

η διεθνής συγκυρία επέτρεπε άμεσα την προώθηση του αιτήματος για ένωση. Αυτή η διάσταση απόψεων εκφράστηκε με το κίνημα στο Θέρισο το 1905, με το οποίο ο Βενιζέλος πέτυχε σημαντική πολιτική νίκη καθώς ο βασιλιάς Γεώργιος αναγκάστηκε να ανακαλέσει τον πρίγκιπα και στη θέση του να στείλει έναν έμπειρο παλαιό πολιτικό ως διοικητή, τον Αλέξανδρο Ζαΐμη (1906).

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Ο Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908) αποτελεί την κορύφωση των προσπαθειών των γηγενών Μακεδόνων ν' αποκτήσουν την ελευθερία τους και να ενωθούν με το ελεύθερο ελληνικό κράτος.

Πηγές 2-3. Ο νεαρός ευπατρίδης αξιωματικός του ελληνικού στρατού Παύλος Μελάς μετέβη στη Μακεδονία για να στηρίξει τον ένοπλο αγώνα, θυσιάζοντας και την ίδια του τη ζωή για την επιτυχία της αποστολής του. Το ελληνικό κράτος όχι μόνο αδυνατούσε να υποστηρίξει επίσημα τη δράση του, αλλά και ήταν υποχρεωμένο να την καταγγείλει σε περίπτωση που συλλαμβανόταν. Ο Μελάς και οι υπόλοιποι Μακεδονομάχοι πολεμούσαν μέσα σε οθωμανικό έδαφος κι έτσι κάθε σχέση τους με το επίσημο ελληνικό κράτος ήταν δυνατό να προκαλέσει έναν νέο ελληνοτουρκικό πόλεμο. Ο θάνατός του προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση τόσο στους Μακεδόνες όσο και στους υπόλοιπους Έλληνες που αγωνιούσαν για την τύχη της μακεδονικής γης.

Πηγές 4-5. Η αυτοθυσία και ο θάνατος του Παύλου Μελά ενέπνευσε τόσο τη λαϊκή όσο και τη λόγια Μούσα. Δημοτικά τραγούδια, σαν κι αυτά που τραγουδήθηκαν για τους ήρωες του 1821, συντάχθηκαν για να τον τιμήσουν, ενώ και ο Παλαμάς του αφιέρωσε τους παρατιθέμενους στίχους.

Εικόνα 1. Η εξέγερση στο Θέρισο υπήρξε η πρώτη σημαντική πολιτική ενέργεια του Ελευθέριου Βενιζέλου. Το γεγονός μάλιστα πως ο Κρητικός πολιτικός πέτυχε με αυτήν να επιβάλει τη γνώμη του στον βασιλικό οίκο της Ελλάδας, εφόσον ο βασιλιάς Γεώργιος αναγκάστηκε να ανακαλέσει τον πρίγκιπα Γεώργιο, τον κατέστησε ιδιαίτερα δημοφιλή στους αντιμοναρχικούς κύκλους. Αποτέλεσε επίσης σημαντική παρακαταθήκη για την μετέπειτα πολιτική του σταδιοδρομία (υπήρξε η κυρίαρχη πολιτική μορφή κατά το διάστημα 1910-1935).

Εικόνες 2-4. Στις εικόνες απεικονίζονται τρεις από τους πρωταγωνιστές του Μακεδονικού Αγώνα. Ο διπλωμάτης Ίων Δραγούμης, υποπρόξενος στο Μο-

ναστήρι και γυναίκαδελφός του Παύλου Μελά, κατόρθωσε με τα κείμενά του να κινητοποιήσει τον υπόλοιπο ελληνισμό για την τύχη της Μακεδονίας. Ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης υπήρξε η ψυχή της αντίστασης στον εκβουλγαρισμό των Μακεδόνων ιδιαίτερα στο χώρο της Δυτικής Μακεδονίας. Ξεχώρισε ανάμεσα σ' άλλους αγωνιστές ιεράρχες της εποχής του (π.χ. ο Χρυσόστομος Δράμας, ο μετέπειτα Χρυσόστομος Σμύρνης) για την προσήλωσή του στον Αγώνα. Ο σλαβόφωνος καπετάν Κώτας από τη Ρούλια της Φλώρινας, αποτέλεσε εμβληματική μορφή του Μακεδονικού Αγώνα και συνειτέλεσε τα μέγιστα στην προστασία του ελληνικού πληθυσμού από τις επιδρομές των κομιτατζήδων.

Εικόνες 5-6. Οι εφημερίδες της εποχής είχαν ως πρώτο θέμα τον θάνατο του Παύλου Μελά, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης στο ελληνικό βασίλειο αναφορικά με τη Μακεδονία.

Εικόνα 7. Η επανάσταση των Νεοτούρκων αποδείχθηκε γεγονός κομβικής σημασίας τόσο για τους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και για τους Τούρκους. Με αυτήν ήρθαν στο προσκήνιο στρατιωτικοί και πολιτικοί ηγέτες, οι οποίοι ανέτρεψαν το σουλτανικό καθεστώς. Οι Νεότουρκοι συνετέλεσαν στη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη δημιουργία της νέας Τουρκίας.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Επιστολή Λάμπρου Κορομπλά προς το Υπουργείο Εξωτερικών (1905)

«Ο κίνδυνος κατ' εμέ θα είναι σοβαρός, εάν διαδοθή ότι υπάρχουν τόσσοι υπαξιωματικοί εν Μακεδονία και ότι τινες εφονεύθησαν ως εφονεύθησαν. Το πλάσμα (=πλαστή δικαιολογία) ότι εν Μακεδονία ευρισκόμενοι αξιωματικοί έκαμον κακήν χρήση της αδείας των, δεν δύναται σοβαρώς να υποστηριχθή προκειμένου περί μεγάλου αριθμού υπαξιωματικών. Διά τούτο πρέπει να μη γράψωσι τι αι εφημερίδες, να μη κλαύσωσι τους θανόντας, να μη αναφέρωσι τι περί των συλληφθέντων – μέχρις ου λάβωσιν άλλην τροπήν τα εδώ πράγματα».

Η ελληνική αντιεπίθεση στη Μακεδονία: 100 έγγραφα από το Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών της Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 135-136.

2. «Τον Μάρτη επήρα μία τυπική άδεια εκπαιδεύσεως για το εξωτερικό, όπως εγίνονταν για τους αξιωματικούς που επήγαιναν στην Μακεδονία. Έβγαλα διαβατήριο ως Αθανάσιος Νικολαΐδης, έμπορος. Επήρα πιστοποιητικό του γερμανικού προξενείου ότι ήμουν αντιπρόσωπος γερμανικού εργοστασίου. [...] Την τελευταία εβδομάδα του Μάρτη, αφού επήρα από το υπουργείο των Εξωτερικών 300 δραχμές για ναύλα και άλλα πρώτα έξοδα, έφυγα για τη Θεσσαλονίκη».

Αθανάσιος Σουλιώτης-Νικολαΐδης, *Ο Μακεδονικός Αγώνας: Απομνημονεύματα*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 294.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

Το κίνημα στο Γουδί και η κυβέρνηση Βενιζέλου

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να κατανοήσουν τα αίτια και τα αιτήματα του κινήματος του Στρατιωτικού Συνδέσμου.
2. Να γνωρίσουν τη διαδικασία ανάδειξης σε κορυφαίο πολιτικό παράγοντα του Ελευθέριου Βενιζέλου.
3. Να μάθουν για την πολιτική που εφάρμοσε ο Βενιζέλος κατά την πρώτη πρωθυπουργία του.

Οι αξιωματικοί που πρωταγωνίστησαν στο κίνημα στο Γουδί, προκειμένου να εκφράσουν πολιτικά τα οράματα και τις επιδιώξεις τους, αναζήτησαν ένα άφθαρτο πολιτικό πρόσωπο με κύρος, δεδηλωμένης αντιμοναρχικής στάσης. Κατέληξαν έτσι στον Ελευθέριο Βενιζέλο. Δίχως αμφιβολία, ο Κρητικός πολιτικός συγκέντρωνε τις παραπάνω αρετές. Πρωταγωνιστής της εξέγερσης στο Θέρισσο, είχε συμβάλει στην αντικατάσταση του πρίγκιπα Γεωργίου από τον Αλέξανδρο Ζαΐμη στη διοίκηση της Κρήτης. Παρόλα αυτά όμως, ο Βενιζέλος χειρίστηκε με σύνεση το πολιτειακό ζήτημα βρίσκοντας στο πρόσωπο του βασιλιά Γεωργίου έναν αξιόπιστο συνομιλητή, με τον οποίο συνεργάστηκε αρμονικά το επόμενο διάστημα θέτοντας τις βάσεις της επιτυχίας των Βαλκανικών Πολέμων.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Το παρατιθέμενο δημοσίευμα της βενιζελικής εφημερίδας *Εμπρός* εκθειάζει το κίνημα στο Γουδί και τους στόχους που αυτό υπηρέτησε.

Πηγή 2. Ο Βενιζέλος στο άρθρο του αυτό παραθέτει ορισμένα από τα καθήκοντα των πολιτικών. Συγκεκριμένα, θεωρεί ως πρώτιστο τη θυσία του προσωπικού συμφέροντος προς χάριν του κοινού καλού, ενώ ως δεύτερο προβάλλει την υποχρέωση του πολιτικού να μην ενδίδει στον λαϊκισμό. Δεδομένο επίσης θεωρεί πως ο πολιτικός πρέπει να είναι ηθικός άνθρωπος και απολύτως νομοταγής, ώστε να εμπνέει την τήρηση των νόμων και στους υπολοίπους.

Εικόνες 1-3. Το κίνημα στο Γουδί επηρέασε την κατοπινή εξέλιξη του ελλη-

νικού κράτους, πρωτίστως λόγω της ανάληψης της πρωθυπουργίας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Το κίνημα είχε λαϊκό έρεισμα, ενώ η καλά υπολογισμένη διαχείρισή του από τον βασιλιά Γεώργιο Α΄ αποτέλεσε μία ακόμη ένδειξη του σπάνιου πολιτικού αισθητηρίου που διέθετε ο συγκεκριμένος μονάρχης.

Εικόνα 4. Ο συνταγματάρχης Νικόλαος Ζορμπάς υπήρξε ένας από τους επικεφαλής του Στρατιωτικού Συνδέσμου και πρωτεργάτης του κινήματος στο Γουδί.

Εικόνα 5. Το κίνημα στο Γουδί ανέδειξε τον Ελευθέριο Βενιζέλο σε κεντρική πολιτική φυσιογνωμία.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος για τα ελληνοτουρκικά (1909)

«Ως και άλλοτε εγράψαμεν εις τον «Κήρυκα», μετά την δημιουργίαν ισχυράς Βουλγαρίας, εκτεινομένης ου μόνον εκείθεν, αλλά και εντεύθεν του Αίμου, η αναδημιουργία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εις πολιτείαν συνταγματικήν, ασφαλίζουσαν την ισοπολιτείαν εις πάντα τα κατοικούντα αυτήν έθνη, αποτελεί τον άριστον δυνατόν τρόπον της εξυπηρέτησεως των συμφερόντων του Ελληνισμού. Η ακεραιότης της Αυτοκρατορίας ταύτης ισοδυναμεί εν τω μέλλοντι προς την ακεραιότητα του κυρίου σώματος του Ελληνισμού, ο οποίος υπό το πολιτικόν καθεστώς αυτής θα δυνηθή, εκ παραλλήλου συνεργαζόμενος με το μικρότερον αυτού τμήμα, εξ ου απετελέσθη το Ελληνικόν Βασίλειον, να επιτελέση την ιστορικήν αυτού αποστολήν».

Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, επιμέλεια Στ. Στεφάνου, τόμ. Α΄ [1909-1914], Αθήνα 1981, σ. 163.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να μάθουν συνοπτικά ποιες χώρες έλαβαν μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913 και ποιοι ήταν οι νικητές.
2. Να κατανοήσουν τη σημασία της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης και τη σκληρή πολιτική και στρατιωτική αναμέτρηση ανάμεσα σε Έλληνες και Βούλγαρους γι' αυτήν.
3. Να αντιληφθούν τα οφέλη που αποκόμισε το ελληνικό κράτος από τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Τον Μάρτιο του 1913 ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Τον διαδέχθηκε ο γιος του Κωνσταντίνος, ο οποίος είχε διαφορετικές απόψεις από τον πατέρα του ως προς την εξωτερική πολιτική. Η προτίμησή του στη Γερμανία οδήγησε σύντομα τον βασιλιά Κωνσταντίνο σε προστριβές με τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος έδειχνε σαφή συμπάθεια προς την Αγγλία.

Στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων την Ελλάδα απασχόλησε και το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου, περιοχή όπου κατοικούσαν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί. Παρά την προέλαση του ελληνικού στρατού στη διάρκεια του Πρώτου Βαλκανικού Πολέμου, η περιοχή δεν αποδόθηκε στο ελληνικό κράτος αλλά εντάχθηκε στην ανεξάρτητη Αλβανία, μετά από επιμονή των Ιταλών, οι οποίοι θεωρούσαν πως η επέκταση του ελληνικού κράτους στην περιοχή θα έθιγε εμπορικά τους συμφέροντα.

Αντιδρώντας στην παραπάνω εξέλιξη, τον Φεβρουάριο του 1914 οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου με ηγέτη τον Γεώργιο Χρηστάκη-Ζωγράφο ανακήρυξαν την «Αυτόνομη Δημοκρατία της Βορείου Ηπείρου». Ακολούθησαν σφοδρές συγκρούσεις ανάμεσα στη νεοσυσταθείσα τότε αλβανική κωροφυλακή και τους Έλληνες της περιοχής, που έληξαν όταν η αυτονομία της περιοχής αναγνωρίστηκε και από τους Αλβανούς με το πρωτόκολλο της Κέρκυρας (Μάιος 1914).

Ο ελληνικός στρατός επανήλθε στη Βόρειο Ήπειρο, ως δύναμη επιβολής της τάξης, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914). Παρέ-

μεινε εκεί μέχρι το ξέσπασμα του Εθνικού Δικασμού, τη σύγκρουση δηλαδή ανάμεσα στον βασιλιά Κωνσταντίνο και τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Μετά το τέλος του πολέμου (1921) η αλβανική κυβέρνηση, συνεπικουρούμενη και πάλι από την Ιταλία, πέτυχε την επιδίκαση της Βορείου Ηπείρου στην Αλβανία, χωρίς να δεσμεύεται πλέον από τους όρους του πρωτοκόλλου της Κέρκυρας για παραχώρηση αυτονομίας.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Η επίσημη τελετή για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και η ύψωση της ελληνικής σημαίας στο Λευκό Πύργο σηματοδότησαν την μερική εκπλήρωση της «Μεγάλης Ιδέας», προκαλώντας συγκίνηση όχι μόνο στους Θεσσαλονικείς αλλά και στους υπόλοιπους Έλληνες.

Πηγή 2. Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων γέννησε παρόμοια συναισθήματα στον ελληνισμό, καθώς η κατάληψη της πρωτεύουσας της Ηπείρου έδωσε ελπίδες για την ενσωμάτωση της περιοχής στο ελληνικό κράτος.

Εικόνα 1. Στις εφημερίδες της εποχής αποτυπώνονταν όλα τα σημαντικά γεγονότα, όπως η κήρυξη πολέμου.

Εικόνες 2-3. Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης υπήρξε κορυφαία στιγμή των Βαλκανικών Πολέμων για τον ελληνικό στρατό. Ο ίδιος ο βασιλιάς μετέβη για την επίσημη παράδοσή της, καθώς επρόκειτο όχι μόνο για την πρωτεύουσα της Μακεδονίας, αλλά για μία πόλη με τεράστια στρατηγική και οικονομική σημασία.

Εικόνα 4. Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους η Ελλάδα διπλασίασε σχεδόν τα εδάφη της, αυξάνοντας παράλληλα και τον πληθυσμό της.

Εικόνα 5. Οι ανθρώπινες στιγμές του πολέμου, με τους νεκρούς και τους τραυματίες, υπενθυμίζουν το βαρύ τίμημα για την απόκτηση της ελευθερίας.

Εικόνες 6-7. Η πολιορκία και η απελευθέρωση των Ιωαννίνων αποτέλεσε τη δεύτερη μεγαλύτερη επιτυχία του ελληνικού στρατού κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Οι Ηπειρώτες την πανηγύρισαν ως απαρχή της απελευθέρωσης ολόκληρης της Ηπείρου.

Εικόνα 8. Ο ελληνικός στόλος, με ναυαρχίδα το θωρηκτό «Αβέρωφ», καταναυμάχησε τις τουρκικές ναυτικές δυνάμεις στις ναυμαχίες που δόθηκαν στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και απελευθέρωσε τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, τα οποία περιήλθαν στην Ελλάδα και επίσημα το 1914.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Η εθνική ανάγκη για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης

«Η Κυβέρνηση, μη έχοντας ακόμη πληροφορηθεί την υπογραφή του πρωτοκόλλου για την παράδοση της Θεσσαλονίκης (σημείωση: έγινε στις 23.00 της 26^{ης} Οκτωβρίου), λόγω δυσχερειών στα μέσα επικοινωνίας, ανησυχούσε μήπως οι Βούλγαροι προλάβουν και καταλάβουν πρώτοι την πόλη. Για τον λόγο αυτό ο Πρωθυπουργός απέστειλε στις 02.30 της 27^{ης} Οκτωβρίου προς τον αρχιστράτηγο το παρακάτω τηλεγράφημα, με το οποίο τον διέτασε να αποδεχθεί χωρίς καμία αναβολή την παράδοση:

“Αρχηγόν Στρατού

Αρ. 80200. Παραγγέλλεσθε ν’ αποδεχθείτε την προσφερομένην υμίν παράδοσιν της Θεσσαλονίκης και εισέλθητε εις αυτήν άνευ τινός αναβολής. Καθιστώ Υμάς υπεύθυνον διά πάσαν αναβολήν έστω και στιγμής.

Αθήναι 27-Χ-12 ώρα 2.30’ π.μ. Πρωθυπουργός Βενιζέλος”.

Λίγο αργότερα όμως, την ίδια ημέρα, του γνωστοποιήθηκαν οι σχετικές αναφορές του Αρχιστράτηγου και έδωσε αμέσως εντολή να ανακληθεί η προηγούμενη διαταγή του, επειδή δεν ανταποκρινόταν πλέον στην κατάσταση. Η διαταγή όμως αυτή είχε ήδη φτάσει στο Γενικό Στρατηγείο και όταν έλαβε γνώση της ο Αρχηγός Στρατού συνέταξε ο ίδιος την παρακάτω απάντηση, η οποία όμως τελικά δεν διαβιβάστηκε, γιατί στο μεταξύ ενημερώθηκε για την ακύρωση της διαταγής που προκάλεσε την αιτία της απαντήσεως αυτής.

“Συναισθάνομαι πλήρως την ευθύνην ην φέρω και παρακαλώ εις το εξής να μη μοι υπομιμήσκητε τούτο δι’ οιανδήποτε υπόθεσιν. Εάν ώφειλον ή ου να παραδεχθώ την παράδοσιν της Θεσσαλονίκης ήμην ο μόνος αρμόδιος να κρίνω ευρισκόμενος επί τόπου και επιβάλλων τους όρους. Απόδειξις δε το επιτευχθέν αποτέλεσμα.

Κωνσταντίνος”.

Το πρωί της ίδιας ημέρας, 27 Οκτωβρίου, οι αντιπρόσωποι του Έλληνα Αρχιστράτηγου στη Θεσσαλονίκη υπέγραψαν με τον Αρχηγό του Τουρκικού Στρατού συμπληρωματικό πρωτόκολλο, με το οποίο ρυθμίζονταν διάφορες λεπτομέρειες που αφορούσαν την παράδοση του Τουρκικού Στρατού και την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. [...] Τις μεσημβρινές ώρες ει-

σήλθε στη Θεσσαλονίκη το Απόσπασμα Ευζώνων με τμήμα Ιππικού και κατευθύνθηκε στους εκεί στρατώνες».

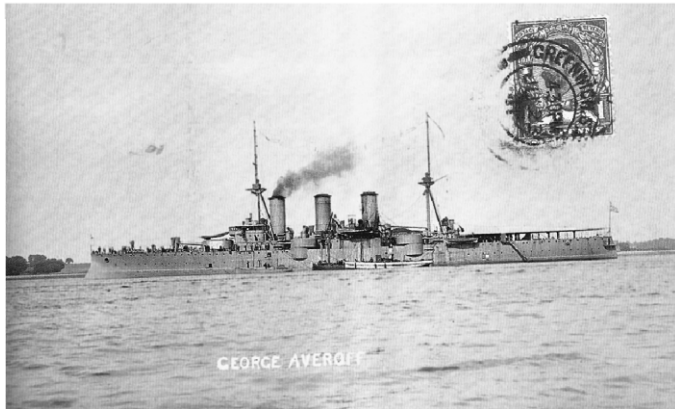
Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, (ΓΕΣ/ΔΙΣ), Αθήνα 1987, σ. 62.

2. Η κοινή στάση Βενιζέλου – Κωνσταντίνου απέναντι στη Βουλγαρία λίγο πριν τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου

«Κωνσταντίνος προς Βενιζέλο: «Προσπαθήσατε να απομακρύνετε πάσαν μεσολάβησιν των Δυνάμεων. Δεν αποδέχομαι ανακωχήν άνευ καθορισμού επακριβώς προκαταρκτικών όρων της ειρήνης. Οι Βούλγαροι δεν επιδιώκουν παρά να κερδίσουν χρόνον διά να επανέλθουν. Η Βουλγαρία πρέπει να αναγνωρίση την ήτταν της προ παντός διαβήματος».

Βενιζέλος προς Γάλλο πρέσβη: «Λυπούμαι για το διάβημά σας. Αφού ώθησα την διαλλακτικότητά μου μέχρι σημείου ώστε να επιτρέψω εις τους Βουλγάρους να παρασκευάσουν άνέτως την επίθεσίν των, οφείλω τώρα να τους δώσω καιρόν όπως οργανωθούν εκ νέου. Διότι αυτό σημαίνει έναρξις των διαπραγματεύσεων άνευ προηγουμένης εξασφαλίσεως. Θα ήμην εγκληματίας αν το εδεχόμην».

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΔ΄, σ. 353.

Το θωρηκτό «Γεώργιος Αβέρωφ» σε καρτ ποστάλ της εποχής, Εθνικό ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.

Η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να γνωρίσουν τους συνασπισμούς που αντιπαρατάχθηκαν κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη θέση της Ελλάδας σ' αυτόν.
2. Να αντιληφθούν την έννοια «Εθνικός Δικασμός».
3. Να μάθουν ποιοι υπήρξαν οι νικητές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ό-τι η Ελλάδα ήταν ανάμεσά τους.

Η Ελλάδα, ως μία από τις νικήτριες χώρες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, είχε σημαντικά εδαφικά οφέλη με τις συνθήκες που υπογράφηκαν στο Νειγύ (1919) με τη Βουλγαρία και στις Σέβρες (1920) με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σε λιγότερο από μία δεκαετία τα σύνορα του ελληνικού κράτους μετατοπίστηκαν από τον Όλυμπο στη Μικρά Ασία. Όμως οι μετέπειτα εξελίξεις δεν ήταν ευνοϊκές. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή τόσο η περιοχή της Σμύρνης όσο και η Ανατολική Θράκη παραχωρήθηκαν στην Τουρκία.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Το κίνημα της Εθνικής Άμυνας επέτρεψε την επιβολή της πολιτικής του Βενιζέλου και την είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ.

Πηγή 2. Ο λογοτέχνης Στρατής Μυριβήλης έλαβε μέρος στους εθνικούς αγώνες της εποχής του. Το παρατιθέμενο απόσπασμα από τη «Ζωή εν τάφω» αναφέρεται στο μέτωπο της Μακεδονίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Εικόνες 1-2. Οι κάρτες απεικονίζουν τη διαμόρφωση των αντίπαλων στρατιωτικών συνασπισμών στην Ευρώπη και τις εδαφικές επεκτάσεις της Ελλάδας ως συνέπεια της συμμετοχής της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά τη διάρκεια του πολέμου αυτού ο ελληνικός στρατός πολέμησε υπερασπιζόμενος το έδαφος της Μακεδονίας, απέναντι, κυρίως, στα βουλγαρικά στρατεύματα. Η κατάληψη της Ανατολικής Μακεδονίας από τους Βουλγάρους την

περίοδο 1916-1918 υπήρξε αιτία φοβερών δεινών για τους Έλληνες της περιοχής.

Εικόνα 3. Ο Βενιζέλος υποστήριξε σταθερά από την αρχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου πως η Ελλάδα έπρεπε να συνταχθεί στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία). Θεωρούσε τη νίκη της Αντάντ βέβαιη και πίστευε πως η σύμπραξη της Ελλάδας μαζί της θα μπορούσε να οδηγήσει στην επίτευξη της «Μεγάλης Ιδέας». Αντίθετα, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, που διαδέχθηκε το 1913 στο θρόνο τον πατέρα του Γεώργιο Α΄, πίστευε πως οι Γερμανοί θα κέρδιζαν τον πόλεμο κι έτσι τασσόταν υπέρ της ουδετερότητας της χώρας.

Εικόνα 4. Η εκτεταμένη χρήση για πρώτη φορά αποτελεσματικών και εύχρηστων πυροβόλων όπλων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επέβαλε τη διεξαγωγή των περισσότερων μαχών μέσα από χαρακώματα.

Εικόνα 5. Ολόκληρη η Ευρώπη ενεπλάκη τελικώς στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κάθε χώρα επεδίωκε την εδαφική της προσαύξηση, ενώ για τις Μεγάλες Δυνάμεις το πιο σημαντικό διακύβευμα ήταν η τύχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην κληρονομιά της οποίας απέβλεπαν.

Εικόνα 6. Οι συνθήκες που υπογράφηκαν στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, περιείχαν βαρύτατους όρους για τους ηττημένους. Έτσι, αμέσως μετά την υπογραφή τους οι ηττημένες χώρες άρχισαν να επιδιώκουν την αναθεώρησή τους, γεγονός που οδήγησε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Εκτιμήσεις για τους εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους διαβιούντες Έλληνες, με βάση το Υπόμνημα των ελληνικών διεκδικήσεων που κατατέθηκε στις Μεγάλες Δυνάμεις μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

«151.000 Έλληνες στη Β. Ήπειρο και την Αλβανία, 731.000 στη Θράκη και στην ευρύτερη περιφέρεια της Κωνσταντινουπόλεως, 43.600 στη Βουλγαρία, 1.694.000 στη Μικρά Ασία, 102.000 στα Δωδεκάνησα, 235.000 στην Κύπρο· και ακόμη, 150.000 στην Αίγυπτο και τη βόρεια Αφρική, 450.000 στην Αμερική, 450.000 στην νότια Ρωσία».

Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, Αθήνα 1997, σ. 143.

2. Ο Εθνικός Δικασμός. Αναφορά του Γάλλου στρατιωτικού ακολούθου στην Αθήνα (14 Ιανουαρίου 1916)

«Πίσω από το βασιλιά μια κυβέρνηση αποτελούμενη από ανόμοια στοιχεία, χωρίς κανένα συνολικό πρόγραμμα ούτε άλλο ιδεώδες παρά πώς θα διατηρηθεί από μέρα σε μέρα για να εξυπηρετήσει καλύτερα τα προσωπικά συμφέροντα. Ζηλεύονται μεταξύ τους, αλλά συνασπίζονται από ένα κοινό μίσος κατά του Βενιζέλου, που τους κάνει να υπακούουν τυφλά στο βασιλιά και το γερμανόφιλο κόμμα. [...] Εκτός των εχθρικών αυτών στοιχείων, η πλειονότητα τον ελληνικού έθνους είναι με το μέρος μας τόσο συναισθηματικά όσο και λόγω παραδόσεων [...]. Είναι καιρός αυτή η κατάσταση να πάρει τέλος. Δε βλέπω να φθάνουμε σ' ένα αποτέλεσμα με κανονικά μέσα. Μόνο μια απλή, γρήγορη και ριζική λύση υπάρχει [...]. Πρέπει η Συμμαχία να θέσει ένα δυνατό χέρι πάνω σ' όλη τη χώρα [...]. Μόνο η εμφάνιση του στόλου στην Αθήνα και μερικές μέρες έλλειψη ειδών διατροφής [...] θα επιτρέψουν να κυλίσει αυτή η επιχείρηση χωρίς επεισόδιο. Δε θα πρέπει να υπάρξει και δε θα υπάρξει, εάν κανείς ξέρει να το χειριστεί κατάλληλα, ούτε μια σταγόνα αίματος».

Χάρης Τσιρκινίδης, Επιπέλους τους ξεριζώσαμε... Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, της Θράκης και της Μ. Ασίας μέσα από τα γαλλικά αρχεία, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 121.

Χάρτης που απεικονίζει το στρατιωτικό μέτωπο στη Μακεδονία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Αθήνα, Μουσείο «Ιστορική Μνήμη Ελευθερίου Βενιζέλου»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.**Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή**

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**Ειδικό διδακτικό στόχοι:**

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν την αναγκαιότητα της Μικρασιατικής Εκστρατείας.
2. Να κατανοήσουν πώς επηρέασε η πολιτική αλλαγή του Νοέμβρη του 1920 τη Μικρασιατική Εκστρατεία.
3. Να αντιληφθούν ότι ο Κεμάλ δημιούργησε έναν εθνικιστικό ανταρτικό τουρκικό στρατό με στόχο τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την εκδίωξη των Ελλήνων.
4. Να μάθουν για την καταστροφή του μικρασιατικού ελληνισμού και της πρωτεύουσάς του, της Σμύρνης, από τις κεμαλικές δυνάμεις.

Η Μικρασιατική Εκστρατεία απέτυχε για πολλούς λόγους. Πέρα από τα στρατηγικά σφάλματα, το οικονομικό πρόβλημα της χώρας και τη δικιόνεια στο στράτευμα λόγω του Διχασμού, σημαντική παράμετρος υπήρξε και η αποτυχία στο διπλωματικό επίπεδο. Ενώ το 1919 όλες οι δυνάμεις της Αντάντ ήταν στο πλευρό της Ελλάδας, το 1922, με εξαίρεση την Αγγλία, οι υπόλοιπες είχαν συμμαχήσει με τον Κεμάλ. Αυτό οφειλόταν κυρίως στα οικονομικά συμφέροντα της Ιταλίας και της Γαλλίας, τα οποία εξυπηρετούνταν από τις αποικιακού τύπου συμφωνίες που τους παραχωρούσε ο Κεμάλ. Η ενέργεια των βασιλοφρόνων να επαναφέρουν τον βασιλιά Κωνσταντίνο στο θρόνο μετά τις εκλογές του 1920 έδωσε στις δύο χώρες το άλλοθι που χρειαζόνταν, προκειμένου να μεταβάλουν την πολιτική τους. Πρόβαλαν δηλαδή το επιχείρημα πως, εφόσον οι Έλληνες επιθυμούσαν για βασιλιά τους τον γερμανόφιλο Κωνσταντίνο, εκείνες πλέον δεν είχαν καμία συμμαχική υποχρέωση απέναντι στην Ελλάδα.

Καθοριστική ήταν επίσης και η μεταβολή της στάσης της Ρωσίας, μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917. Το κομμουνιστικό καθεστώς αντιμετώπιζε τον ελληνικό στρατό ως εχθρό, καθώς ο τελευταίος είχε λάβει μέρος στην εκστρατεία στην Ουκρανία, η οποία είχε οργανωθεί από τις χώρες της Αντάντ κατά του κομμουνιστικού καθεστώτος μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1919).

Την καταστροφή στη Μικρά Ασία ακολούθησε ο διωγμός των Ελλήνων,

ο οποίος εντασσόταν στον ευρύτερο σχεδιασμό του Κεμάλ για μία «τουρκοποίηση» της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή καλύτερα του τμήματος που θα απέμενε από αυτήν. Το σύνθημα «η Τουρκία στους Τούρκους» κυριάρχησε και έτσι υπήρξε μονόδρομος η εκδίωξη ή εξόντωση όσων δεν ήταν διατεθειμένοι να δηλώσουν Τούρκοι. Ήδη από τις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε εκπονηθεί ένα πρόγραμμα εθνικών εκκαθαρίσεων σε βάρος των υπολοίπων ισχυρών εθνοτήτων που διαβιούσαν στα όρια της αυτοκρατορίας. Αρμένιοι, Ασσύριοι, Έλληνες του Πόντου και άλλοι είχαν εξοντωθεί μαζικά, ενώ μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή σειρά είχε το κυρίαρχο ελληνικό στοιχείο στην υπόλοιπη Μικρά Ασία.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Με το διάγγελμα αυτό ο Ελευθέριος Βενιζέλος εξέφρασε τη στάση της επίσημης ελληνικής ηγεσίας απέναντι στους Τούρκους της περιοχής Σμύρνης, η οποία περνούσε τότε σε ελληνική διοίκηση. Ο Βενιζέλος κάλεσε τους Έλληνες της Σμύρνης ν' απέχουν από τυχόν πράξεις αντεκδίκησης σε βάρος των Τούρκων.

Πηγή 2. Ο Τζορτζ Χόρτον υπήρξε ένας από τους πολλούς ξένους διπλωμάτες που κατέγραψαν τις τουρκικές βιαιότητες κατά την καταστροφή της Σμύρνης. Ο ίδιος βρισκόταν στη Σμύρνη ως διπλωμάτης των ΗΠΑ και έζησε εκ του σύνεγγυς τα γεγονότα. Από τη μαρτυρία του, που αποτελεί πρωτογενή πηγή, προκύπτει πως οι σφαγές στην πόλη δεν προήλθαν μόνο από άτακτους Τούρκους, αλλά και από το οργανωμένο ιππικό του Κεμάλ.

Εικόνα 1. Η άφιξη του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη έτυχε ενθουσιώδους υποδοχής από τους Έλληνες κατοίκους της περιοχής, καθώς η εγκατάστασή του στην πόλη θεωρήθηκε ως πρώτο βήμα για την ένωση με την Ελλάδα.

Εικόνες 2-3. Η προέλαση του ελληνικού στρατού στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας κρίθηκε απαραίτητη, ώστε να διαλυθούν οι κεμαλικές δυνάμεις προτού προλάβουν να συγκροτηθούν σε τακτικό στρατό. Άλλωστε, πειστική ήταν και η ανάγκη να προφυλαχθούν οι Έλληνες της ενδοχώρας αλλά και να προληφθεί η πλήρης μεταστροφή της διεθνούς διπλωματίας υπέρ του Μουσταφά Κεμάλ.

Εικόνα 4. Ο Μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρυσάνθος πρωτοστάτησε στην προσπάθεια για ανεξαρτησία του Πόντου, στη διεθνή προβολή του ζητήματος και στη δημιουργία του ποντοαρμενικού κράτους.

Εικόνες 5-9. Η καταστροφή της Σμύρνης αποτέλεσε το αποκορύφωμα της Μικρασιατικής Καταστροφής. Αποτυπώθηκε με έντονο τρόπο στη συλλογική συνείδηση και προβλήθηκε σε πολλά πρωτοσέλιδα του ελληνικού Τύπου.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Τηλεγράφημα του Βενιζέλου προς τον επίτροπο της Κοινωνίας των Εθνών για τους πρόσφυγες (13 Οκτωβρίου 1922)

«Ο υπουργός των Εσωτερικών της κυβερνήσεως της Άγκυρας δήλωσε, πριν από 15 μέρες, ότι οι Τούρκοι έχουν αποφασίσει να μην ανεχθούν στο εξής την παρουσία των Ελλήνων στα οθωμανικά εδάφη· θα προτείνει λοιπόν στην προσεχή συνδιάσκεψη την υποχρεωτική προσφυγή στην ανταλλαγή των πληθυσμών, ελληνικού και τουρκικού. Η προσέγγιση του χειμώνα θα καταστήσει την επίλυση του προβλήματος της κατοικίας των προσφύγων δυσχερέστερη ακόμη και από εκείνη του ανεφοδιασμού τους. Λαμβάνω το θάρρος να σας παρακαλέσω επίμονα να προβήτε στη λήψη κάθε αναγκαίου μέτρου, προκειμένου να επιτευχθεί η έναρξη της μετακινήσεως των πληθυσμών πριν από την υπογραφή της ειρήνης».

Κ. Σβολόπουλος, Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945, Αθήνα 1997, σσ. 175-176.

2. Τα αυστριακά αρχεία για την εξόντωση των Ελλήνων του Πόντου

«Κάνει εντύπωση στον ερευνητή των διπλωματικών αυτών εγγράφων (:των αυστριακών διπλωματικών αρχείων) η διαπίστωση ότι οι εξοντωτικές πορείες -τις λένε εκτοπισμούς για στρατιωτικούς λόγους- γίνονται στα χρόνια 1916-1917 και 1918 γύρω στα Χριστούγεννα, περνούν στον Γενάρη και στον Μάρτη κάποτε, αρκεί να έχει χιόνι ακόμη. Ενώ οι επιθέσεις των ανταρτών -αν αυτό είναι η αιτία των πορειών θανάτου- γίνονται κατά προτίμηση τους θερινούς μήνες, οι κυρώσεις και η αντεκδίκηση γίνεται τον χειμώνα με ένα ως δύο μέτρα χιόνι. Δηλαδή η γενοκτονία μπορεί να περιμένει, γίνεται κατά το μετεωρολογικό δελτίο, πρέπει να έχει πέσει πολύ χιόνι και βαρucheμωνιά. Επίσης σατανικός είναι και ο τρόπος της ανακώωσης ότι τα χωριά πρέπει να εκκενωθούν για στρατιωτικούς δήθεν λόγους. Οι κάτοικοι πρέπει να αιφνιδιασθούν, δεν πρέπει να το γνωρίζουν εγκαίρως για να ετοιμασθούν, να πάρουν τα ζεστά τους παλτά, χρήματα, τρόφιμα».

Π.Κ. Ευεπεκίδης, Γενοκτονία στον Εύξεινο Πόντο. Διπλωματικά έγγραφα από τη Βιέννη (1909-1918), Θεσσαλονίκη 1996, κά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Ο Μεσοπόλεμος

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικό διδακτικό στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να μάθουν τους όρους της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), που καθιέρωσε το νομικό πλαίσιο των σχέσεων ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα.
2. Να αντιληφθούν τη σημασία του όρου πρόσφυγας και τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος μετά το 1923.
3. Να κατανοήσουν τη σημασία του όρου Μεσοπόλεμος και την πολιτική αστάθεια που επικράτησε στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο.
4. Να αντιληφθούν πως το δικτατορικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου ελάχιστες ομοιότητες είχε με το ναζιστικό κόμμα της Γερμανίας και το φασιστικό κόμμα της Ιταλίας.

Το σπουδαιότερο ζήτημα για την Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή υπήρξε η αποκατάσταση των προσφύγων. Οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές, καθώς η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν άσχημη, ενώ ο αριθμός των προσφύγων ήταν για τα δεδομένα του ελληνικού κράτους τεράστιος. Εν τούτοις, μέσα σε μία δεκαετία το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων είχε αποκατασταθεί και εγκατασταθεί στα μικρά και κακοχτισμένα, τις περισσότερες φορές, προσφυγικά σπίτια. Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης και το ιδιαίτερο πρωτόκολλο περί ανταλλαγής πληθυσμών, προβλεπόταν εκτίμηση των περιουσιών των προσφύγων και καταβολή αποζημίωσης γι' αυτές.

Από τις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις της περιόδου πρέπει να αναφερθεί η εκδήλωση, το Σεπτέμβριο του 1922, στρατιωτικού κινήματος υπό τον Νικόλαο Πλαστήρα. Οι κινηματίες αντέδρασαν με τον τρόπο αυτό στην ήττα στη Μικρά Ασία και υποχρέωσαν τον βασιλιά Κωνσταντίνο να αποχωρήσει από την Ελλάδα. Λίγο αργότερα παραπέμφθηκαν σε δίκη και εκτελέστηκαν, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, έξι ηγετικά στελέχη της βασιλικής παράταξης.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Ο νομπελίστας ποιητής Γεώργιος Σεφέρης, ο οποίος μάλιστα υπήρξε και διπλωμάτης, τονίζει σε αυτό το κείμενό του μία από τις συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής: το γεγονός πως για πρώτη φορά από την ίδρυσή του το ελληνικό κράτος περιελάμβανε εντός των ορίων του τους περισσότερους Έλληνες. Μέχρι τότε, οι περισσότεροι ομογενείς διαβιούσαν εκτός των συνόρων του, κυρίως σε εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Πηγή 2. Στο άρθρο αυτό ο Ελευθέριος Βενιζέλος παραδέχεται πως το ελληνικό κράτος φέρει ευθύνη για τα δεινά των Μικρασιατών, ενώ παράλληλα δηλώνει πως θα καταβάλει κάθε προσπάθεια για την αποκατάστασή τους στην Ελλάδα και την πλήρη ένταξή τους στον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό της χώρας.

Εικόνα 1. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες κατέφθασαν στην Ελλάδα με κάθε διαθέσιμο μέσο. Οι συνθήκες του ταξιδιού προς τη νέα πατρίδα ήταν συνήθως άθλιες και αρκετοί απεβίωσαν πριν φτάσουν στον προορισμό τους.

Εικόνα 2. Η άμεση και επιτακτική ανάγκη στέγασης ενός και πλέον εκατομμυρίου προσφύγων οδήγησε στην κατασκευή μικρών και πρόχειρων -τις περισσότερες φορές- κατοικιών, ορισμένες από τις οποίες σώζονται ακόμη στα αστικά κυρίως κέντρα όπου αποκαταστάθηκαν πρόσφυγες (π.χ. Νίκαια, Νέα Ιωνία).

Εικόνες 3-4. Οι πρόσφυγες κατά τους πρώτους μήνες εγκατάστασής τους τοποθετήθηκαν σε στρατόπεδα, γήπεδα, σχολεία, θέατρα ακόμη και προαύλια εκκλησιών, που επιτάχθηκαν γι' αυτόν τον σκοπό. Μεγάλο πρόβλημα ανέκυψε και με την ιατρική περίθαλψή τους, καθώς πολλοί ήταν εξασθενημένοι από τις κακουχίες και τις άσχημες συνθήκες υγιεινής.

Εικόνα 5. Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου, πολιτικός και κοινωνιολόγος, θεωρείται ο «πατέρας της Δημοκρατίας» στην Ελλάδα. Το 1922 δημοσίευσε το κείμενό του «Δημοκρατικό Μανιφέστο», με το οποίο άσκησε κριτική στην κυβέρνηση για τους χειρισμούς της στο Μικρασιατικό Ζήτημα. Για το λόγο αυτό φυλακίστηκε από την βασιλική κυβέρνηση. Ίδρυσε το πολιτικό κόμμα «Δημοκρατική Ένωση». Ήταν ένθερμος υποστηρικτής της προσέγγισης και της συνεργασίας των βαλκανικών λαών μεταξύ τους.

Εικόνα 6. Ο Ιωάννης Μεταξάς ήταν στρατιωτικός και πολιτικός, ο οποίος πρωταγωνίστησε στις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις στην Ελλάδα το πρώ-

το μισό του 20^{ου} αιώνα. Είναι γνωστή η ανταπαράθεσή του με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο για την σκοπιμότητα της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου ίδρυσε το κόμμα των Ελευθεροφρόνων. Τον Αύγουστο του 1936 εκμεταλλεύθηκε τη διαμάχη Βενιζελικών και Αντιβενιζελικών και επέβαλε δικτατορία.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Προεκλογική ομιλία του Ελευθέριου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1928

«Αλλά μεγαλειέραν ακόμη σημασίαν έχουν αι αρχαί υπό τας οποίας επηγγέλθην εις τον ελληνικόν λαόν, κατά την προ 18 ετών έλευσίν μου εις τας Αθήνας, ότι θα ασκήσω πάντοτε την εξουσίαν. Αι αρχαί αύται είνε: Ότι γνώμων πάσης πολιτικής πράξεώς μου θα είνε το γενικό συμφέρον, ποτέ δε το συμφέρον των ατόμων, ουδέ καν το συμφέρον του κόμματος. Ότι πρώτιστον καθήκον πολιτικού ανδρός είνε να λέγη την αλήθειαν και αν αύτη είνε δυσάρεστος. Ότι η εφαρμογή των νόμων είνε άκαμπτος και εις περίπτωσιν, καθ' ην πρόκειται να πληγούν ισχυροί ή φίλοι. Ότι εις την εξουσίαν αποβλέπω όχι ως εις σκοπόν, αλλά ως εις μέσον προς πραγματοποίησιν υψηλοτέρου σκοπού έτοιμος πάντοτε να απορρίψω αυτήν, εάν η διατήρησίς της μέλλει να εξαγορασθή διά της θυσίας του κυβερνητικού προγράμματος».

Ελευθερίου Βενιζέλου: Τα κείμενα, επιμέλεια Σ.Ι. Στεφάνου, τόμ. Γ', Αθήνα 1981, σ. 469.

2. «Οι εκλογές του Μαρτίου 1933 έφεραν το λαϊκό Κόμμα στην εξουσία μετά από 13 χρόνια αδιάλειπτης βενιζελικής διακυβέρνησης της χώρας. Η επίλυση παλιών διαφορών ανάμεσα στις δύο παρατάξεις μέσω των στρατιωτικών οπαδών τους ήταν ένα από τα συμπτώματα της μεγάλης κρίσης του φιλελεύθερου κοινοβουλευτισμού αλλά και του αστικού συστήματος γενικότερα. Το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα του Μαρτίου του 1935 για να ανατραπεί η Κυβέρνηση Τσαλδάρη και να προληφθεί η παλινόρθωση της Μοναρχίας επιτάχυνε ακριβώς τις εξελίξεις που θέλησε να αποτρέψει. Ο καταστολέας του κινήματος Γ. Κονδύλης μεθόδευσε με επιτυχία την κατάλυση του αβασίλευτου καθεστώτος και την επιστροφή του Γεωργίου στο θρόνο της Ελλάδας».

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Κοινωνία - Οικονομία - Πολιτική στην εποχή του, επιμέλεια Θ. Βερέμης - Γ. Γουλιμή, Αθήνα 1989, σ. 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Το Αλβανικό Έπος

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να μάθουν για τη σύμπραξη του Αδόλφου Χίτλερ με τον Μπενίτο Μουσολίνι (άξονας Ρώμης - Βερολίνου) και την ιδεολογική συγγένεια ναζισμού - φασισμού.
2. Να μάθουν για την ιταλική επίθεση στην Ελλάδα και το «ΟΧΙ» του Μεταξά εξ ονόματος του ελληνικού λαού.
3. Να κατανοήσουν τη θέση της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
4. Να αντιληφθούν τη σημασία και τη σπουδαιότητα της νίκης της Ελλάδας επί της Ιταλίας όχι μόνο για τις δύο χώρες αλλά και ευρύτερα.

Τα σύννεφα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου πύκνωσαν στην Ευρώπη ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1930, όταν μια σειρά από ναζιστικά και φασιστικά καθεστώτα ανέλαβαν τη διακυβέρνηση σε χώρες όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Ισπανία. Την ίδια στιγμή στα Βαλκάνια οι ζυμώσεις για τη διαμόρφωση σφαιρών επιρροής άρχισαν να πολλαπλασιάζονται. Η περιοχή άλλωστε αποτελούσε προνομιακό χώρο, όπου τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων τέμνονταν προκαλώντας έτσι αναπόφευκτες εντάσεις, συσπειρώσεις και αντισυσπειρώσεις. Η Ιταλία και η Μεγάλη Βρετανία ήταν οι δύο χώρες που ανταγωνίζονταν για τον έλεγχο της περιοχής και προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να προωθήσουν τα ερείσματά τους. Από τις αρχές κιόλας του 1939 η διολίσθηση στον Μεγάλο Πόλεμο ήταν εμφανής και η εμπλοκή της Ελλάδας σ' αυτόν, παρά τις προσπάθειες του Μεταξά, αναπόδραστη.

Η Ελλάδα όχι μόνο δεν ήταν απροετοίμαστη αλλά είχε φροντίσει ήδη, έστω και καθυστερημένα, από τον Απρίλιο του 1939, όταν η Ιταλία κατέλαβε την Αλβανία, να αναθεωρήσει το αμυντικό της δόγμα που έως τότε βασιζόταν κυρίως στα οχυρωματικά έργα κατά μήκος των βορείων συνόρων της και να προετοιμασθεί για το ενδεχόμενο κερσαίας επίθεσης από την πλευρά της Ηπείρου. Έτσι, όταν τα χαράματα της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 ο Ιταλός Πρεσβευτής στην Αθήνα Εμμανουέλε Γκράτσι επέδωσε τελεσίγραφο στον Ιωάννη Μεταξά ζητώντας την παράδοση της χώρας, η Ελλάδα ήταν έτοιμη να αντισταθεί στους επίδοξους εισβολείς.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Ο Διοικητής του Αποσπάσματος Πίνδου, Συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Δαβάκης, προσπαθεί με την Ημερήσια αυτή Διαταγή του να εμπυκώσει τους στρατιώτες του αντλώντας τα επιχειρήματά του από την ελληνική ιστορία.

Πηγή 2. Η έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου έγινε δεκτή με πολύ ενθουσιασμό από τον ελληνικό λαό. Αυθόρμητα, όλοι έσπευδαν να πολεμήσουν, γνωρίζοντας το δίκαιο της πατρίδας και έχοντας βαθειά τη συναίσθηση πως θα αγωνίζονταν «υπέρ βωμών και εστιών».

Πηγή 3. Στις ημερολογιακές αυτές σημειώσεις διαφαίνεται η ανθρώπινη πλευρά των μαχών, όπου οι Έλληνες στρατιώτες συνομιλούν με Ιταλούς αιχμαλώτους και παρά την καχυποψία που κυριαρχεί, εμφανίζονται στοιχεία ανθρωπιάς.

Εικόνα 1. Ο ενθουσιασμός περίσσευε στις 28 Οκτωβρίου 1940, καθώς οι Έλληνες με πνεύμα σύμπνοιας ετοιμαζόταν να ανακόψουν την ιταλική επεκτατικότητα και να θέσουν τέλος στις ιταλικές προκλήσεις, με σοβαρότερη τον τορπιλισμό του ελληνικού καταδρομικού «Έλλη».

Εικόνες 2-3. Σύσσωμος ο ελληνικός λαός στήριξε τους Έλληνες στρατιώτες στον άνισο αγώνα που έδωσαν στα χιονισμένα βουνά της Πίνδου. Η αποφασιστικότητα του ελληνικού στρατεύματος υπερίσχυσε των αριθμητικών δεδομένων, οδηγώντας σε επικράτηση.

Εικόνα 4. Η στολή του τσολιά και το θρυλικό σύνθημα «ΑΕΡΑ» διαδόθηκαν σε όλο τον κόσμο και καθιερώθηκαν έκτοτε ως στοιχεία της ελληνικής αντίστασης απέναντι στο φασισμό.

Εικόνα 5. Η αντίσταση των Ελλήνων απέναντι στις δυνάμεις του Άξονα συγκρίνεται με την αντίσταση των προγόνων τους στις Θερμοπύλες απέναντι στους Πέρσες (480 π.Χ.) στο συγκινησιακά φορτισμένο αυτό σκίτσο, που δημιουργήθηκε από Βρετανούς.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Η αφήγηση του Ιταλού πρέσβη για το ΟΧΙ του Μεταξά

«Την καθορισμένη ώρα, δέκα περίπου λεπτά πριν από τις 3, ο Στρατιωτικός Ακόλουθος, ο διερμηνέας και εγώ φθάσαμε στην καγκελλόπορτα της

μικρής βίλλας, όπου έμενε ο Πρωθυπουργός. Ο de Santo είπε στον φρουρό να ειδοποιήσει τον Πρωθυπουργό ότι ο Πρέσβυς της Ιταλίας επιθυμούσε να γίνει δεκτός για μία άκρως επείγουσα ανακοίνωση. Ο φρουρός άρχισε να κτυπά ένα ηλεκτρικό κουδούνι που επικοινωνούσε με το εσωτερικό του σπιτιού, αλλά το υπηρετικό προσωπικό κοιμόταν. Περιμέναμε για μερικά ατέλειωτα λεπτά μπροστά στην καγκελλόπορτα. Μεσ στην βαθεία σιωπή της νύχτας ακουγόταν το γαύγισμα ενός σκύλου.

Επί τέλους το κουδούνισμα ξύπνησε τον ίδιο τον Μεταξά, ο οποίος έκαμε την εμφάνισή του σε μία μικρή πόρτα υπηρεσίας και, αναγνωρίζοντάς με, διέταξε τον φρουρό να με αφήσει να περάσω. Οι δύο συνοδοί μου έμειναν στον δρόμο περιμένοντάς με, έξω από την καγκελλόπορτα. [...] Μόλις καθίσαμε του είπα ότι η Κυβέρνησή μου μού είχε αναθέσει να του κάμω μία άκρως επείγουσα ανακοίνωση και χωρίς άλλα λόγια του έδωσα το κείμενο. Ο Μεταξάς άρχισε να το διαβάζει. Τα χέρια που κρατούσαν το χαρτί έτρεμαν ελαφρά και μέσα από τα γυαλιά έβλεπα τα μάτια να βουρκώνουν, όπως συνήθιζε όταν ήταν συγκινημένος. Όταν τελείωσε την ανάγνωση, με κοίταξε κατά πρόσωπο και μου είπε με φωνή λυπημένη αλλά σταθερή:

- Λοιπόν, έχουμε πόλεμο».

Εμανουέλε Γκράτσι, Η αρχή του τέλους (η επιχείρηση κατά της Ελλάδος), μετάφραση: Χρυσώ Γκίκα, Εστία, Αθήνα 1980, σσ. 284-285.

2. Το πρώτο ελληνικό πολεμικό ανακοινωθέν στις 28 Οκτωβρίου 1940

«Αι ιταλικάί στρατιωτικάί δυνάμεις προσβάλλουν από της 5.30 σήμερον τα ημέτερα τμήματα προκαλύψεως της ελληνοαλβανικής μεθορίου. Αι ημέτεραι δυνάμεις αμύνονται του πατρίου εδάφους».

3. Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας

Ήταν γενναίο παιδί
Με τα θαμπόχρυσα κουμπιά και το πιστόλι του
Με τον αέρα του άντρα στην περπατησιά
Και με το κράνος του, γυαλιστερό σημάδι
(Φτάσανε τόσο εύκολα μες στο μυαλό
Που δεν εγνώρισε κακό ποτέ του)
Με τους στρατιώτες του ζερβά δεξιά
Και την εκδίκηση της αδικίας μπροστά του
– Φωτιά στην άνομη φωτιά

Με το αίμα πάνω από τα φρύδια
Τα βουνά της Αλβανίας βροντήξανε
Ύστερα λιώσαν χιόνι να ξεπλύνουν
Το κορμί του, σιωπηλό ναυάγιο της αυγής
Και το στόμα του, μικρό πουλί ακελάηδιστο
Και τα χέρια του, ανοιχτές πλατείες της ερημίας
Βρόντηξαν τα βουνά της Αλβανίας
Δεν έκλαψαν
Γιατί να κλάψουν;
Ήταν γενναίο παιδί!

**Οδυσσέας Ελύτης, Ποίηση,
Ίκαρος 2002**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8.**Η γερμανική επίθεση και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος**

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:**

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν τη σημασία που είχε για τις δυνάμεις του Άξονα η κατάληψη της Ελλάδας.
2. Να μάθουν για τη γερμανική εισβολή και την κατάκτηση ολόκληρης της χώρας.

Μετά την αποτυχία των Ιταλών να καταλάβουν την Ελλάδα, αποφασίσθηκε η κάθοδος των Γερμανών στα Βαλκάνια προκειμένου να τα καθυποτάξουν. Η επιχείρηση για την κατάληψη της Ελλάδας κρίθηκε απαραίτητη, καθώς έτσι θα καλύπτονταν τα νώτα του γερμανικού στρατού από ενδεχόμενη επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων που βρίσκονταν στη Βόρεια Αφρική. Η επιχείρηση όμως εναντίον της Ελλάδας ανάγκασε τον Χίτλερ να καθυστερήσει την επίθεση κατά της Ρωσίας, με αποτέλεσμα ο βαρύτερος χειμώνας του 1941-1942 να βρει τα γερμανικά στρατεύματα στο δρόμο προς τη Μόσχα. Ο παγετός, σε συνδυασμό με την τακτική της «καμένης γης» που εφάρμοσαν οι Ρώσοι, αποδεκάτισε τον γερμανικό στρατό πριν τη ρωσική αντεπίθεση.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Το κείμενο αυτό γραμμένο από τον Γάλλο Α. Καμύ, έναν από τους κορυφαίους φιλοσόφους και λογοτέχνες του 20^{ού} αιώνα, αποτελεί εγκώμιο για την Ελλάδα. Εξυμνείται το ηρωικό ιδεώδες του ελληνισμού και ο συνυφασμένος με αυτό πόθος για ελευθερία.

Πηγή 2. Οι Αθηναίοι, όπως σημειώνει η παρατιθέμενη πηγή, αδυνατούσαν να συνειδητοποιήσουν την εισβολή των Γερμανών στην πόλη τους.

Εικόνα 1. Η γερμανική επίθεση δεν ήταν εύκολο να αντιμετωπιστεί με επιτυχία. Ο ελληνικός στρατός δεν επαρκούσε αριθμητικά για να καλύψει το σύνολο των βορείων συνόρων της χώρας, από τη Βόρεια Ήπειρο όπου πολεμούσε με τους Ιταλούς, ως τη Βουλγαρία από όπου εισέβαλαν οι Γερμανοί.

Εν τούτοις, οι Έλληνες στρατιώτες προέβαλαν σθεναρή αντίσταση στα οχυρά, προκαλώντας τον θαυμασμό των Γερμανών αντιπάλων τους.

Εικόνα 2. Η σφοδρότατη μάχη της Κρήτης κράτησε δέκα ημέρες. Το Μάιο του 1941 ειδικές δυνάμεις του γερμανικού στρατού έπεσαν στο νησί με αλεξιπτώτα και συγκρούστηκαν με συμμαχικά και ελληνικά στρατεύματα, που το υπεράσπιζαν. Η τελική επικράτηση των Γερμανών ήρθε με βαρύτατες απώλειες.

Εικόνα 3. Τον Απρίλιο του 1941 γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν την Αθήνα υψώνοντας τη γερμανική σημαία στον βράχο της Ακρόπολης.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Το τελευταίο μήνυμα του ελεύθερου Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών (27.4.1941)

«Εδώ ελεύθεροι ακόμα Αθήναι.

Έλληνες, οι Γερμανοί εισβολείς ευρίσκονται εις τα πρόθυρα των Αθηνών. Αδέλφια. Κρατήστε καλά μέσα στην ψυχή σας το πνεύμα του μετώπου. Το πνεύμα των συνεχιζόντων παντού ακόμα ηρώων της Στρατιάς του '40-'41. Εδώ Ραδιοφωνικός Σταθμός Αθηνών.

Ο εισβολεύς εισέρχεται με όλας τας προφυλάξεις εις την έρημον πόλιν με τα κατάκλειστα σπίτια.

Έλληνες! Ψηλά τις καρδιές. Προσοχή, προσοχή.

Ο Ραδιοφωνικός Σταθμός Αθηνών ύστερα από λίγο δεν θα είναι Ελληνικός. Θα είναι Γερμανικός και θα μεταδίδη ψέμματα.

Έλληνες μην τον ακούτε.

Ο πόλεμός μας συνεχίζεται και θα συνεχισθή μέχρι της τελικής νίκης!

Ζήτω το Έθνος των Ελλήνων!!».

2. Οι βρετανικοί έπαινοι για την ελληνική συμβολή στη συντριβή του Άξονα

«Άσχετα προς ό,τι θα πουν οι ιστορικοί του μέλλοντος, εκείνο που εμείς μπορούμε να πούμε τώρα είναι ότι η Ελλάδα πρώτη έδωσε αλησμόνητο μάθημα στον Μουσολίνι, ότι αυτή υπήρξε η αφορμή της εθνικής επαναστάσεως στη Γιουγκοσλαβία εναντίον του Άξονα, ότι αυτή, με τη μικρή βοήθεια που σταθήκαμε τότε ικανοί να της δώσουμε, κράτησε τους Γερμανούς στο ηπειρωτικό της έδαφος και στην Κρήτη επί έξι εβδομάδες, ότι αυτή α-

νέτρεψε τη χρονολογική σειρά όλων των σχεδίων του γερμανικού Επιτελείου και έτσι επέφερε ριζική μεταβολή στις εκστρατείες του και ίσως στην όλη πορεία του πολέμου. Εμείς οι Άγγλοι δε θα λησμονήσομε ποτέ την ανακούφιση και την παρηγορία που μας προσέφερε κατά τις αγωνιώδεις εκείνες στιγμές του πολέμου η τιμιότητα και η αξιοπρέπεια της στάσεως των Ελλήνων».

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΕ΄, σ. 457.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9.

Μία δεκαετία αγώνων και θυσιών για την ελευθερία (1941-1949)

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν πως η Ελλάδα γνώρισε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο τριπλή κατοχή από Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους.
2. Να μάθουν για τα δεινά που επέφερε στη χώρα η τριπλή Κατοχή και για την Εθνική Αντίσταση.
3. Να κατανοήσουν πόσο έβλαψε την Ελλάδα ο Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949).

Η ηρωική αντίσταση των Ελλήνων συνεχίστηκε και απέναντι στους Γερμανούς. Όταν οι κατά πολύ υπέρτερες γερμανικές δυνάμεις υπερίσχυσαν, ο ελληνικός λαός αρνήθηκε την υποδούλωση στον κατακτητή και πάλεψε λυσσαλέα για να απελευθερωθεί. Η αντίσταση των Ελλήνων υπήρξε καθολική και το μεγαλύτερο επίτευγμά της στάθηκε η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου, ενέργεια που πραγματοποιήθηκε με τη σύμπραξη των δύο μεγαλύτερων αντιστασιακών οργανώσεων, του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, και προκάλεσε σοβαρά προβλήματα στον ανεφοδιασμό των γερμανικών δυνάμεων που μάχονταν στη Βόρεια Αφρική.

Τα γερμανικά αντίποινα για τις αντιστασιακές ενέργειες των Ελλήνων υπήρξαν φρικώδη. Πόλεις καταστράφηκαν ολοσχερώς, ενώ σε άλλες εξοττώθηκε ολόκληρος ο πληθυσμός τους (π.χ. Καλάβρυτα, Δίσιτομο, Κάνδανος, Κλεισούρα). Πέρα από τα θύματα από τον πόλεμο και τα γερμανικά αντίποινα, ο αριθμός των Ελλήνων που πέθαναν κατά τη διάρκεια της τριπλής γερμανικής, παλικής και βουλγαρικής κατοχής αυξήθηκε κατά πολύ από την πείνα που θέρισε τον αστικό κυρίως πληθυσμό. Έτσι η Ελλάδα, αναλογικά με τον πληθυσμό της, συγκαταλέγεται στις χώρες με τον υψηλότερο αριθμό θυμάτων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Από την άνοιξη του 1944 εντατικοποιήθηκαν οι διεργασίες για τον σχηματισμό κυβέρνησης, η οποία θα αντιπροσώπευε όλες τις πολιτικές δυνάμεις της Ελλάδας. Ωστόσο, τον Δεκέμβριο του 1944 ξέσπασαν συγκρούσεις στην

Αθήνα ανάμεσα σε φιλοκυβερνητικές δυνάμεις και το Ε.Α.Μ./Ε.Λ.Α.Σ. Τα δραματικά εκείνα γεγονότα επιτάχυναν την πορεία προς τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Η κηδεία του ποιητή Κωστή Παλαμά, που απεβίωσε στη διάρκεια της Κατοχής, εξελίχθηκε σε πραγματική αντικατοχική διαδήλωση. Σύσσωμος ο πνευματικός κόσμος και πλήθος λαού αποχαιρέτησαν τον σπουδαίο Έλληνα ψάλλοντας τον εθνικό ύμνο και διατρανώνοντας την αντίθεση τους στους κατακτητές.

Πηγή 2. Ο λόγος του πρώτου μετακατοχικού πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου υπενθύμιζε στον ελληνικό λαό την καθολικότητα της αντίστασής του και τη συμβολή της στην απελευθέρωση. Παράλληλα, χαρακτήριζε την Ελλάδα πατρίδα της Ελευθερίας.

Πηγή 3. Οι Γερμανοί προέβησαν σε σκληρά αντίποινα για τις αντιστασιακές ενέργειες στην Ελλάδα. Ολόκληρα χωριά, όπως τα Καλάβρυτα, το Δίστομο, οι Πύργοι και το Μεσόβουνο καταστράφηκαν ενώ χιλιάδες υπήρξαν και οι εκτελεσθέντες.

Εικόνα 1. Οι διαδηλώσεις κατά των κατακτητών είχαν αρχικά ως εφελτήριο ορισμένα ιδιαίτερα γεγονότα, όπως την εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου, την κηδεία του Παλαμά κ.ά. Ωστόσο, στο τελευταίο διάστημα της Κατοχής πυκνώσαν και έγιναν πιο δυναμικές.

Εικόνα 2. Η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου, ως αποτέλεσμα της συνεργασίας του Ε.Λ.Α.Σ. με τον Ε.Δ.Ε.Σ., υπήρξε κατά γενική ομολογία η σπουδαιότερη δολιοφθορά στην κατεχόμενη από τους Γερμανούς Ευρώπη. Η καταστροφή της γέφυρας απέκοψε για αρκετό χρονικό διάστημα μία από τις βασικές γραμμές εφοδιασμού (μέσω Πειραιά) των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων που μάχονταν στη Βόρεια Αφρική, συμβάλλοντας στην ήττα τους από τις συμμαχικές δυνάμεις.

Εικόνα 3. Βλέπε Πηγή 3.

Εικόνα 4. Η κηδεία του Κωστή Παλαμά, τον χειμώνα του 1943, εξελίχθηκε σε διαδήλωση εναντίον των κατακτητών.

Εικόνα 5. Ιδιαίτερα τον πρώτο χειμώνα της Κατοχής (1941-1942) η πείνα προκάλεσε χιλιάδες θύματα ανάμεσα στους κατοίκους των μεγάλων πόλεων

και ιδιαίτερα της Αθήνας. Για την αποφυγή εξεγέρσεων, οι κατοχικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να θεσπίσουν τα συσσίτια.

Εικόνα 6. Τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα το 1947, ως ανταμοιβή για τη συμμετοχή της στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των νικητών. Αποτελούν την τελευταία εδαφική περιοχή που ενσωματώθηκε στον εθνικό κορμό.

Εικόνα 7. Στο συγκεκριμένο σκίτσο η Επανάσταση του 1821 συνδυάζεται με την αντίσταση των Ελλήνων κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Και στις δύο περιπτώσεις οι Έλληνες πολέμησαν εναντίον πανίσχυρων κρατών που φάνταζε αδύνατον να τα νικήσουν, πετυχαίνοντας την απελευθέρωσή τους.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Η σημασία της ανατίναξης της γέφυρας του Γοργοποτάμου

«Η επιχείρηση κατά της γέφυρας του Γοργοποτάμου (1942), σύμφωνα με τον ίδιο τον Τσώρτσιλ, μπορεί να θεωρηθεί σα μακρινό προοίμιο της μάχης του Ελ Αλαμίν, γιατί κόβει το δρόμο εφοδιασμού των στρατευμάτων του Ρόμμελ μέσω της Ελλάδας. Τα σαμποτάζ εντείνονται, οι συγκοινωνίες παρεμποδίζονται σοβαρά [...]. Ο αντάρτικος πόλεμος, απλωμένος σ' όλη την ηπειρωτική Ελλάδα και στα περισσότερα νησιά, ακινητοποιεί στην Ελλάδα τρεις γερμανικές μεραρχίες και τέσσερις ιταλικές, που προσπαθούν μάταια να καταπνίξουν το αντάρτικο κίνημα».

Ν. Σβορώνος, Επισκόπηση Νεοελληνικής Ιστορίας, Αθήνα 1985, σ. 139.

2. Το Μακεδονικό κατά την περίοδο 1941 - 1949

«Με βάση όσα εκτέθηκαν πιο πάνω, καθώς και όσα σχετικά είναι γνωστά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι, α') η στάση της Γιουγκοσλαβίας απέναντι στην Ελλάδα προκάλεσε περισσότερες ανησυχίες στην Ελληνική Κυβέρνηση και δημιουργούσε περισσότερες ελπίδες στρατιωτικής επεμβάσεως στην Ελλάδα, σε πολλούς ηγέτες του ΚΚΕ, απ' όσες επέτρεπε η ψυχραιμη ανάλυση των δεδομένων της διεθνούς καταστάσεως· β') το ΚΚΕ, μολονότι δεχόταν ήδη κάθε είδους βοήθεια από τη Γιουγκοσλαβία και υπολόγιζε σε ακόμη μεγαλύτερη βοήθεια από τη χώρα αυτή, δεν αποδεχόταν τις γιουγκοσλαβικές θέσεις στο Μακεδονικό· γ') η ηγεσία του ΚΚΕ θεωρούσε τους Σλαβομακεδόνες "εθνική μειονότητα" της Ελλάδος, αλλά αναπόσπαστη από τη χώρα, και ταυτόχρονα ζωτικό κρίκο που συνέδεε το κομ-

μουνιστικό επαναστατικό κίνημα της Ελλάδος με το αντίστοιχο κίνημα της Γιουγκοσλαβίας και υπολογίσιμο επαναστατικό παράγοντα για το ενδεχόμενο ανοικτής επαναστάσεως για την ανατροπή τον αστικού καθεστώτος της χώρας».

Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Λεπλάσια Φρονημάτων: Το Μακεδονικό Ζήτημα κατά την Κατοχή και τον Εμφύλιο Πόλεμο (1945-1949) στη Δυτική Μακεδονία*, τόμ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 148.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10.

Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση της Ελλάδας (1950-1974)

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικό διδακτικό στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν τα προβλήματα που σώρευσαν στη χώρα η Κατοχή και ο Εμφύλιος Πόλεμος.
2. Να κατανοήσουν το ιστορικό πλαίσιο της ένταξης της Ελλάδας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (NATO).
3. Να μάθουν για τις διώξεις των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης τον Σεπτέμβριο του 1955.
4. Να μάθουν για τη δικτατορία του 1967 και τις αρνητικές επιπτώσεις της στη χώρα.

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης, οι περίπου 100.000 Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου έπρεπε να παραμείνουν στις εσίες τους και το τουρκικό κράτος όφειλε να σεβαστεί τα δικαιώματά τους, όπως αντίστοιχα προβλεπόταν και για τους Μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης. Ωστόσο το τουρκικό κράτος ακολούθησε μία πολιτική, η οποία εξάλειψε σχεδόν την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, η οποία σήμερα δεν αριθμεί περισσότερους από 3.000 Έλληνες. Η σημαντικότερη επιχείρηση εκφοβισμού και εκδίωξης των Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη έγινε τον Σεπτέμβριο του 1955 (Σεπτεμβριανά), όταν μέσα σε μία νύχτα καταστράφηκαν 2.000 ελληνικά μαγαζιά, σπίατα και εκκλησίες ενώ σημειώθηκαν βιαιοπραγίες σε βάρος των Ελλήνων.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Ο Γιώργος Σεφέρης στη δήλωσή του εξέφρασε με τρόπο λιτό και περιεκτικό την ανησυχία του για την κατάληξη που θα είχε η δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου του 1967. Ο λόγος του Σεφέρη αποδείχθηκε προφητικός, καθώς η κατάρρευση της δικτατορίας συνδέθηκε με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου αλλά και την εισβολή τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο.

Πηγή 2. Τα ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου έγιναν σύμβολο της αντίστασης και

του αγώνα απέναντι σε κάθε δυνάστη και φυσικά απέναντι στη δικτατορία. Η *Ρωμιοσύνη* του Ρίτσου είναι ένας ύμνος στη δύναμη του ελληνισμού και τη διαχρονική του συνέχεια. Είναι επίσης η «απάντηση» του ποιητή στο δικασμό του ελληνικού λαού την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου.

Εικόνα 1. Η πρώτη πρωθυπουργία του Κωνσταντίνου Καραμανλή συνοδεύτηκε από αλλαγές στην εξωτερική και την εσωτερική πολιτική της χώρας, επηρεάζοντας την κοινωνική πραγματικότητα της Ελλάδας.

Εικόνα 2. Ο Γεώργιος Παπανδρέου εξελέγη για δεύτερη φορά πρωθυπουργός το 1963, είκοσι περίπου χρόνια μετά την πρώτη πρωθυπουργία του.

Εικόνες 3-4. Ο Εμφύλιος Πόλεμος, η ανέχεια και οι δύσκολες συνθήκες ζωής στην ύπαιθρο οδήγησαν σε έξαρση των φαινομένων της αστυφιλίας και της μετανάστευσης.

Εικόνα 5. Η εξέγερση των φοιτητών την άνοιξη του 1973, με κορύφωση τα γεγονότα στο Πολυτεχνείο της Αθήνας, το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, αποτέλεσαν το ξέσπασμα της λαϊκής οργής κατά του δικτατορικού καθεστώτος.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Η ρήξη του βασιλιά Κωνσταντίνου με τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου (1965). Η πρώτη επιστολή του βασιλιά προς τον πρωθυπουργό

«Εν Κερκύρα τη 8^η Ιουλίου 1965

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Η τελευταία συνεργασία σας μετ' εμού εγένετο την 5^η Μαρτίου, την 29^η Απριλίου, μετά την ορκωμοσίαν των υπουργών συνωμιλήσαμεν επ' ολίγον ιδιαίτερος, την δε 7^η Μαΐου είχομεν την σύσκεψιν κατά την οποίαν συνεζητήθη αποκλειστικώς το Κυπριακόν. Έκτοτε δεν εζητήσατε να σας δεχθώ εις συνεργασίαν διά να με ενημερώσετε επί των γεννηθέντων τόσον σοβαρών και κρισίμων θεμάτων. Νομίζω ότι, όταν ο πρωθυπουργός απέχει εκ των συνεργασιών μετά του Βασιλέως, δεν λειτουργεί ομαλώς το Κράτος.

Ευρισκόμενος διά τους λόγους, ους καλώς γνωρίζετε, εις Κέρκυραν, αισθάνομαι ότι αποτελεί καθήκον μου να σας εκφράσω διά της παρούσης τας σκέψεις μου επί της καταστάσεως της Χώρας. Είναι αυτή ανώμαλος

και ανησυχπητική, καθιστώσα επείγουσαν, κατά την γνώμην μου, την λήψιν ριζικών και αδιαβλήτων από πάσης πλευράς μέτρων αποκαταστάσεως του σοβαρώς κλονισθέντος Κράτους δικαίου, εδραιώσεως της νομιμότητος και επαναφοράς του αισθήματος της ασφαλείας και της τάξεως. Ανώμαλος κατέστη η κατάσταση αφ' ης στιγμής εκ της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, η οποία υπάγεται προσωπικώς εις υμάς και διοικείται υπό προσώπων της απολύτου εμπιστοσύνης σας, εξεπορεύθη η επαναστατική, συνωμοτική οργάνωσις εις τας Ενόπλους Δυνάμεις, μοναδικόν σκοπόν έχουσα την ανατροπήν του Συντάγματος της χώρας και την επιβολήν δικτατορίας ελεεινής μορφής, αποκρουστικής εις πάντα ελεύθερον άνθρωπον.

Αφ' ης μου διεμνύσατε το γεγονός της ανακαλύψεως της συνωμοσίας, σας συνεβούλευσα να ενεργήσετε αποτελεσματικώς προς πάσαν κατεύθυνσιν διά την πλήρη εξιχνίασιν της υποθέσεως και την ανακάλυψιν των ενόχων. Μετά λύπης μου διεπίστωσα ότι η ανταπόκρισίς σας εις το αυτονόητον αίτημά μου της απολύτου διαλευκάνσεως δεν υπήρξεν ικανοποιητική, καίτοι το αίτημα τούτο εναρμονίζεται προς το στοιχειώδες συμφέρον της Δημοκρατίας».

2. Η απάντηση του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου

«Μεγαλειότατε.

Με κατάπληξιν και βαθυτάτην οδύνην ανέγνωσα την χθεσινήν επιστολήν της Υμετέρας Μεγαλειότητος· είναι προφανές ότι αυτή αποτελεί έργον ολεθρίων συμβούλων. Και εύχομαι όπως μη αποβή μοιραία διά το Έθνος.

1. Επισημαίνετε ότι από της 7^{ης} Μαΐου δεν υπήρξε εκ μέρους μου αίτησις συνεργασίας. Τούτο οφείλεται εις το γεγονός ότι υφίστατο συνεχής συνεργασία της Υμετέρας Μεγαλειότητος μετά των Υπουργών Εξωτερικών και Εθνικής Αμύνης, ώστε να λαμβάνετε πλήρη γνώσιν των σχετικών ζητημάτων. Καθ' όσον με αφορά ανέμενον την λήξιν της Συνόδου της Βουλής, η οποία συνεχώς και απροόπτως παρετείνεται, ίνα συνεργασθώ μετά της Υμετέρας Μεγαλειότητος επί της γενικής πολιτικής καταστάσεως. Εάν όμως κατ' αυτό το διάστημα είχατε κρίνει ότι επεβάλλετο η συνεργασία μας, θα ήτο δυνατόν, όπως συνέβη και άλλοτε, να με είχατε καλέσει. Εν τούτοις, και τώρα, οπότε εθεώρησα επείγουσαν την συνεργασίαν μας, αντί συναντήσεως μου απαντήσατε διά της επιστολής.

2. Ανέγνωσα με απορίαν την γνώμην Υμών ότι υφίσταται εις την Χώραν

“κατάστασις ανώμαλος και ανησυχητική, κλωνισμός του αισθήματος ασφαλείας και του κράτους δικαίου”. Ο Τύπος της Δεξιάς κατασκευάζει αυτήν την εικόνα. Συμβαίνει όμως εις την πραγματικότητα το αντίθετον. Υπάρχει πλήρης ηρεμία εις την Χώραν και λειτουργεί το Κράτος Δικαίου. Προσεφέραμεν εις τον Λαόν μας και Ελευθερίαν και Νομιμότητα και Τάξιν. Όσοι εκτροπαί εκ της νομιμότητος σημειωθούν, και είναι ελάχισται, κολάζονται από την Δικαιοσύνην. Και έχω απαγορεύσει αυστηρώς πάσαν οχλοκρατικήν εκδήλωσιν. [...]

10. Συμφώνως προς το Πολίτευμα της Βασιλευομένης Δημοκρατίας ο Βασιλεύς βασιλεύει και ο Λαός κυβερνά διά της νομίμου κυβερνήσεως. Εν τούτοις, από την τελευταίαν διπλήν άρνησιν Υμών συνάγεται ότι δεν συμφωνείτε με αυτήν την έννοιαν του Πολιτεύματος. [...]

Μετά βαθείας τιμής

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ».

Σπ. Λιναρδάτος, Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, τόμ. Ε΄, Αθήνα 1986, σσ. 206-213.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Το Κυπριακό ζήτημα

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν πώς προέκυψε η βρετανική κατοχή στην Κύπρο.
2. Να γνωρίσουν τη δράση της Ε.Ο.Κ.Α. και τη συμβολή της στο αίτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.
3. Να κατανοήσουν τον αντίκτυπο του Κυπριακού ζητήματος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.
4. Να μάθουν για την εισβολή του τουρκικού στρατού στο βόρειο τμήμα του νησιού το 1974 (σχέδιο Αττίλας) και την έκτοτε κατοχή του 37% του κυπριακού εδάφους.
5. Να μάθουν για την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004.

Η Κύπρος δεν κατόρθωσε να ενωθεί με την Ελλάδα. Στη διάρκεια του 19^{ου} και το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα Τούρκοι και Βρετανοί είχαν υπό τον έλεγχό τους το νησί. Το 1960 η Κύπρος έγινε ανεξάρτητο κράτος. Ωστόσο το 1974, ενάντια σε κάθε έννοια δικαίου, η Τουρκία εισέβαλε στη Μεγαλόνησο. Από τότε κατέχει παράνομα ένα μεγάλο μέρος του νησιού. Την 1^η Μαΐου του 2004 η Δημοκρατία της Κύπρου εντάχθηκε επίσημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Στο παρατιθέμενο ψήφισμα του Ο.Η.Ε. αποδοκιμάζεται η τουρκική εισβολή στην Κύπρο και καλούνται οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις να αποχωρήσουν από το νησί. Επισημαίνεται επίσης ότι το συνταγματικό σύστημα της κυπριακής δημοκρατίας αφορά την ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Το ψήφισμα καταλήγει με την ελπίδα καταβολής περαιτέρω προσπαθειών, στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, ώστε να διασφαλισθεί το βασικό δικαίωμα της Δημοκρατίας της Κύπρου για ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα.

Πηγή 2. Στο παρατιθέμενο ποίημα εκφράζεται ο πόθος των Ελληνοκυπρίων

για ελευθερία από τη βρετανική κατοχή και ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Πηγή 3. Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης υπήρξε ένας από τους πρωταγωνιστές του αγώνα των Κυπρίων ενάντια στη βρετανική κατοχή. Αν και μαθητής, εγκατέλειψε τα θρανία και αφιέρωσε τη ζωή του στον εθνικό αγώνα. Απαγχονίστηκε από τους Άγγλους σε ηλικία 19 ετών.

Εικόνες 1-2. Ο Μιχάλης Καραολής και ο Ανδρέας Δημητρίου ήταν δύο από τους αγωνιστές του αντιαποικιακού αγώνα των Κυπρίων, που οδήγησε τελικά στην ανεξαρτησία του νησιού από τη Μεγάλη Βρετανία το 1960.

Εικόνες 3-4. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος ηγήθηκε της Κυπριακής Δημοκρατίας από τη σύστασή της, το 1960, μέχρι την τουρκική εισβολή, το 1974.

Εικόνα 5. Ο Γρηγόρης Αυξεντίου ήταν υπαρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α. Βρήκε μαρτυρικό θάνατο αγωνιζόμενος εναντίον των Άγγλων.

Εικόνες 6-7. Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο οδήγησε στην κατοχή του 37% περίπου του κυπριακού εδάφους. Η εφαρμογή του σχεδίου Αττίλας προκάλεσε πληθώρα νεκρών, τραυματιών και αγνοουμένων ενώ ανάγκασε τους Ελληνοκύπριους των κατακτημένων περιοχών να απομακρυνθούν από τις εστίες τους.

Εικόνες 8. Το ζήτημα των αγνοουμένων παραμένει ακόμη και σήμερα το μεγαλύτερο ανθρωπιστικό πρόβλημα που προκάλεσε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η δυνατότητα εξέτασης του DNA, ως αποδεικτικού υλικού ταυτότητας, έχει βοηθήσει στην ταυτοποίηση λειψάνων που βρέθηκαν κατά καιρούς στην κυπριακή γη, κατεχόμενη και μη. Από τους 1.619 αγνοούμενους της ελληνοκυπριακής πλευράς η Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων (ΔΕΑ), που έχει συσταθεί από το 1981 και λειτουργεί υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών με τριμελή διοίκηση (ένα μέλος από κάθε κοινότητα και ένα διορισμένο από τον Ο.Η.Ε.), δέχτηκε να ερευνήσει της 1.493 περιπτώσεις. 106 ταυτοποιήθηκαν μέσω DNA, ωστόσο 1.387 Ελλαδίτες και Κύπριοι πολίτες, στρατιώτες και γυναικόπαιδα παραμένουν αγνοούμενοι. Αγνοούμενοι υπάρχουν και στην τουρκοκυπριακή πλευρά, κάποιοι από την περίοδο προ της εισβολής και τις διακοινοτικές ταραχές του 1963-1964. Τουρκικές πηγές τους υπολογίζουν σε περισσότερα από 800 άτομα, ενώ 502 υποθέσεις δέχτηκε και ανέλαβε να ερευνήσει η Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων. Για 201 από αυτές δόθηκαν πληροφορίες και στοιχεία από την κυπριακή Κυβέρνηση.

Εικόνα 9. Η Κύπρος συνιστά σήμερα το μοναδικό κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που περισσότερο από το 1/3 του εδάφους του κατέχεται από μία τρίτη δύναμη (Τουρκία).

Εικόνες 10-11. Τα «Φυλακισμένα Μνήματα» αποτελούν διαχρονικό μνημείο του αγώνα των Κυπρίων και του πόθου τους για ένωση με την Ελλάδα.

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Ψήφισμα της Παγκυπρίου Εθνοσυνελεύσεως (23 Ιουλίου 1954) υπέρ της ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα

«Ημείς οι αιρετοί αντιπρόσωποι των πόλεων και χωρίων της Νήσου Κύπρου, συνηγμένοι, σήμερον εικοστήν τρίτην Ιουλίου του έτους χίλια εννεακόσια πενήκοντα τέσσαρα, ημέραν Παρασκευήν και ώραν δεκάτην προμεσημβρινήν εν τω Καθεδρικό Ναώ του Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Λευκωσίας, εις Παγκύπριον Εθνοσυνέλευσιν, υπό την Προεδρίαν του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου και Εθνάρχου κ. Μακαρίου, αφού ηκούσαμε τας εισηγήσεις τας γενομένας επί του Κυπριακού ζητήματος, ως τούτο διεμορφώθη μετά την επίμονον άρνησιν της Μ. Βρετανίας να ικανοποιήση το προς αυτοδιάθεσιν αίτημα του Κυπριακού Λαού

Ψηφίζομεν:

1. Διακηρύττομεν άπαξ έτι ενώπιον Θεού και ανθρώπων την αναλλοίωτον και σταθεράν ημών θέλησιν υπέρ ενώσεως μετά της Μητρος Ελλάδος, μεθ' ης συνδεόμεθα δι' αρρήκτων δεσμών αίματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτισμού, ηθών, εθίμων και παραδόσεων.
2. Καταγγέλλομεν την Βρετανικήν κατοχήν της Νήσου ως παντελώς ανεπιθύμητον και αντικειμένην προς τας περί ελευθερίας και αυτοδιαθέσεως θεμελιώδεις αρχάς του Χάρτου του Ατλαντικού, του Καταστατικού Χάρτου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και τας ιδίας Βρετανικής διακηρύξεις περί αυτοδιαθέσεως και ελευθερίας των λαών.
3. Διαδηλούμεν την σταθεράν ημών απόφασιν όπως συνεχίσωμεν εντόμως τον αγώνα μέχρι της αποκτήσεως της ελευθερίας, διά της μετά της μητρος Ελλάδος ενώσεως.
4. Διαμαρτυρούμεθα διά την πρόθεσιν μεταφοράς του Βρετανικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής εις Κύπρον και δηλούμεν ότι το Στρατηγείον τούτο θα ευρίσκειται εντός εχθρικού περιβάλλοντος εφ' όσον η Νήσος μας παραμένει υπό ξένην κυριαρχίαν.
5. Απευθύνομεν έκκλησιν προς τα ελεύθερα κράτη και τους φιλελευθέ-

ρους λαούς του κόσμου, όπως υποστηρίξωσι το περί αυτοδιαθέσεως αίτημα του Κυπριακού λαού.

6. Εκφράζομεν την πίστιν ημών, ότι τα Ηνωμένα Έθνη, σεβόμενα τας αρχάς και διακηρύξεις των, θα δικαιώσουν την περί ενώσεως της Κύπρου αξιώσιν, την οποίαν η Ελλάς θα προβάλη κατά την προσεχή Γενικήν Συνέλευσιν.
7. Αναθέτομεν εις την Α. Μακαριότητα όπως υπογράψη το παρόν ψήφισμα, διαβιβάση δε αντίγραφα τούτου προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, την Βουλήν των Ελλήνων, τας Κυβερνήσεις της Μ. Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών και τον Οργανισμόν Ηνωμένων Εθνών.
Εν Λευκωσία τη 23^η Ιουλίου 1954».

Κυρ. Καραμάνος, Κύπρος, Αθήνα 1954, σ. 104.

2. Απόσπασμα από την ομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στον ιερό ναό της Παναγίας Φανερωμένης, στη Λευκωσία, στις 28 Αυγούστου 1954 (ο «όρκος της Φανερωμένης»)

«Στώμεν Καλώς. Ουδείς ας ορρωδίση. Ουδείς ας προδώση τας αρχάς και τας πεποιθήσεις του. Είμεθα Έλληνες και μετά των Ελλήνων επιθυμούμεν να ζήσωμεν.

Υπό τους ιερούς αυτούς θόλους ας δώσωμεν τον άγιον όρκον: θα παραμείνωμεν πιστοί έως θανάτου εις το εθνικόν αίτημα. Άνευ υποχωρήσεων! Άνευ παραχωρήσεων! Άνευ συμβιβασμών! Θα περιφρονήσωμεν την βίαν και την τυραννίαν. Με θάρρος θα υψώσωμεν το ηθικόν παράστημά μας, εν και μόνον επιδιώκοντες, εις εν και μόνον αποβλέποντες: την Ένωσιν και μόνον την Ένωσιν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12.

Η Ελλάδα και η ευρωπαϊκή της πορεία

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ειδικό διδακτικό στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να αντιληφθούν τον εκδημοκρατισμό της χώρας μετά τη δικτατορία.
2. Να αντιληφθούν τη θέση της Ελλάδας μέσα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) παλιότερα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) σήμερα.

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. το 1981 αποτέλεσε ίσως την κρισιμότερη μεταπολεμική επιλογή της. Από τότε η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στις ευρωπαϊκές υποθέσεις, με γνώμονα το σεβασμό των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και την πίστη στις πανανθρώπινες αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της ευνομούμενης πολιτείας.

Σχολιασμός πηγών και εικόνων

Πηγή 1. Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) το 1981 επηρέασε την οικονομική και δευτερευόντως τη διπλωματική θέση της χώρας.

Πηγή 2. Στους πρωταρχικούς στόχους της εξωτερικής πολιτικής του Κωνσταντίνου Καραμανλή ανήκε η προώθηση της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, καθώς ο Μακεδόνας πολιτικός ήταν ένθερμος υποστηρικτής της ιδέας της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Πηγή 3. Η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης από την κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου, εκτός από έμπρακτη απόδειξη ευγνωμοσύνης του ελληνικού κράτους σε εκείνους που αγωνίσθηκαν ενάντια στους κατακτητές την περίοδο 1940-1944, προσέθεσε συμβολικά στο πάνθεον της ελληνικής ιστορίας μία ακόμη λαμπρή σελίδα ηρωισμού και ψυχικού μεγαλείου.

Εικόνα 1. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής διετέλεσε πρώτος πρωθυπουργός μετά τη Μεταπολίτευση. Πάγια θέση του υπήρξε το αναπόδραστο του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Ελλάδας. Υπήρξε ο ιδρυτής της Νέας Δημοκρατίας.

Εικόνα 2. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, γιος του Γεωργίου Παπανδρέου, ήταν ο ιδρυτής του ΠΑΣΟΚ.

Εικόνα 3. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης διετέλεσε υπουργός στην κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου (1964-1967) ενώ προσχώρησε αργότερα στη Νέα Δημοκρατία, της οποίας και κατέστη αρχηγός.

Εικόνα 4. Ο Κώστας Σημίτης διετέλεσε υπουργός στις κυβερνήσεις Παπανδρέου της δεκαετίας του 1980. Διαδέχθηκε τον Ανδρέα Παπανδρέου στην πρωθυπουργία και την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ.

Εικόνα 5. Η οικουμενική κυβέρνηση σχηματίστηκε υπό τον Ξενοφώντα Ζολώτα το 1989.

Εικόνα 6. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής μετά την αποχώρησή του από την προεδρία της Νέας Δημοκρατίας διετέλεσε και Πρόεδρος της Δημοκρατίας (1980-1985 καθώς και τη δεκαετία του 1990).

Εικόνες 7-9. Οι τρεις κορυφαίοι Έλληνες ποιητές του 20^{ου} αιώνα: Γιώργος Σεφέρης, Οδυσσέας Ελύτης και Γιάννης Ρίτσος. Το έργο τους έχει μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες. Οι δύο πρώτοι, μάλιστα, έχουν βραβευθεί με το Νόμπελ Λογοτεχνίας (ο Σεφέρης το 1963 και ο Ελύτης το 1979).

Επιπλέον πηγές και εικόνες

1. Διάγγελμα του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή στις 25 Ιουλίου 1974, αμέσως μετά την ορκωμοσία του πρώτου κλιμακίου της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας

«Ελληνίδες, Έλληνες, Αναλαμβάνω την ευθύνη της διακυβερνήσεως της χώρας υπό συνθήκας κρίσιμους και δι' αυτήν και δι' ολόκληρον τον Ελληνισμόν. Με στηρίζει όμως η πεποίθησις ότι και αι μεγαλύτεραι δυσχέρειαι ημπορούν να αντιμετωπισθούν με την επιστράτευσιν όλων των δυνάμεων και των αρετών του Έθνους.

Προς τούτο, απευθύνομαι προς όλους σας και ιδιαίτερα προς την νεολαίαν και τας Ενόπλους Δυνάμεις της χώρας, με πρωτοβουλία των οποίων ήνοιξεν ο δρόμος προς την ομαλότητα. Και σας ζητώ να εξαρθήτε εις το ύψος των περιστάσεων. Η ομόνοια, η σύμπνοια, η συναδέλφωσις λαού και στρατού, αποτελούν εθνικήν επιταγήν. Είναι επίσης αυτήν την ώραν εθνική επιταγή η σωφροσύνη, η ψυχραιμία, η συνειδητοποίησις των ευθυνών.

Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου

Η κυβέρνηση, ο σχηματισμός της οποίας ολοκληρώνεται αύριον, έχει πρώτον και υπέρτατον χρέος να αντιμετωπίση όλους τους εξωτερικούς κινδύνους που επεσωρεύθησαν από τα πρόσφατα, δραματικά γεγονότα. Την ώραν αυτήν η σκέψις μου στρέφεται πρωτίστως προς την δοκιμαζομένην Μεγαλόνησον, της οποίας την ανεξαρτησίαν και ακεραιότητα θα προασπίσωμεν δι' όλων μας των δυνάμεων με σταθερότητα και με πίστιν εις τας αρχάς του δικαίου και τας παραδόσεις της Ιστορίας μας. Εις την εθνικήν αυτήν αποστολήν θα αφιερώση η κυβέρνηση εις πρώτον στάδιον τας δυνάμεις της. Διά τούτο δεν έχει ούτε κομματικόν ούτε πολιτικόν χαρακτήρα. Έχει χαρακτήρα σαφώς εθνικόν».

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.